

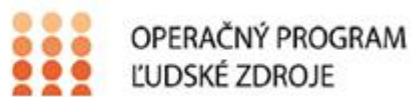
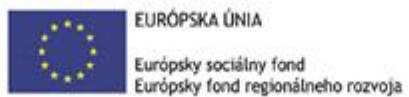
Základný kurz o násilí na ženách a domácom násilí

Vypracovali: Oľga Pietruchová, Ľubica Rozborová, Marek Šimon

Bratislava, 2019

Národný projekt Prevencia a eliminácia rodovej diskriminácie
OP ĽZ NP 2018/4.1.2/01

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje
www.esf.gov.sk

ÚVOD

Základný e-learningový kurz je určený pre odbornú verejnosť, najmä tzv. pomáhajúce profesie, ktoré prichádzajú do styku s obeťami násilia na ženách a domáceho násilia.

CIEĽ KURZU

Ciele základného e-learningového kurzu:

- zvýšiť informovanosť a uvedomenie o probléme násilia na ženách a domáceho násilia;
- zvýšiť citlivosť na potreby a práva obetí takéhoto násilia;
- zlepšiť profesionálne spôsobilosti.

Po absolvovaní kurzu by mala byť osoba schopná:

- poznať a pochopiť zákonitosti a špecifiká násilia na ženách, najmä domáceho násilia;
- rozoznať mýty a fakty ohľadom domáceho násilia;
- identifikovať násilné vzťahy a schopnosť rozlíšiť jednorazové konflikty od domáceho násilia;
- vedieť o možnostiach a systéme pomoci obetiam;
- poznať základné právne východiská vrátane trestnoprávneho postihu;
- spolupracovať s ďalšími relevantnými zainteresovanými profesiami vrátane MVO v rámci multidisciplinárnych tímov.

Poznámka:

Pre zjednodušenie používame v kurze pojem „násilie na ženách“ alebo „domáce násilie“, pričom sa pod tým myslí aj násilie v intímnych vzťahoch alebo partnerské násilie, a to bez ohľadu na to, či páchatel má, alebo v minulosti mal s obeťou spoločnú domácnosť.

Rovnako zjednodušene používame pojem „obeť“ alebo len „žena“, nakoľko zameranie kurzu je na násilie páchané na ženách, ktoré má svoje nezameniteľné špecifiká a z nich vychádzajúci prístup k problematike a podpore obetí. Napriek tomu si plne uvedomujeme, že obeťou domáceho násilia môžu byť rovnako muži a – samozrejme – deti.

TEORETICKÝ ÚVOD

ZÁKLADNÉ POJMY

RODOVO PODMIENENÉ NÁSILIE

Rodovo podmienené násilie sú všetky činy násilia, ktoré je namierené voči určitej osobe z dôvodu jej pohlavia, rodu, rodovej identity alebo rodového vyjadrenia alebo ktoré neprimerane postihuje osoby určitého pohlavia. Rodovo podmienené násilie je porušenie ľudských práv a porušenie zákazu diskriminácie a zásady rovného zaobchádzania.

Od iných foriem násilia sa odlišuje tým, že pohlavie obeť nie je náhodné; ženy sa stávajú obeťami domáceho násilia následkom nerovných mocenských vzťahov založených na rozdieloch medzi ženami a mužmi v sociálnom a spoločenskom postavení, tak vo verejnej, ako aj v súkromnej oblasti. Tento typ násilia je hlboko zakorenený v sociálnej a kultúrnej štruktúre, normách a hodnotách, ktorými sa riadi spoločnosť a je často podporovaný kultúrou popierania a mlčania

Rod – na rozdiel od **pohlavia** – označuje súbor spoločnosťou vytvorených rolí, vzorov správania, činností a atribútov, ktoré daná spoločnosť považuje za primerané pre ženy a mužov. Rod je teda sociálny aspekt biologického pohlavia; kým znaky biologického pohlavia žien sú na celom svete rovnaké, sociálne úlohy a vzorce správania – teda rodové znaky – sú v rôznych kultúrach a náboženstvách rôzne a často i protichodné. Tieto očakávania sa spravidla pretavia do paušalizujúcich očakávaní, často spojených s predsudkami o schopnostiach mužov a žien, ktoré nazývame „**rodové stereotypy**“. Tieto stereotypy sa vyznačujú silnou hierarchiou (mužské nadradené nad ženské) a tvoria tým akúsi neformálnu štruktúru moci.

„Rodová podmienenosť“ násilia na ženách vyjadruje, že mužské násilie páchané na ženách sa chápe v jeho širokom sociálnom kontexte, a nie ako individuálny problém konkrétneho vzťahu. resp. domáceho násilia je rozhodujúci stereotyp o mužovi ako „hlave rodiny“, teda o niekom, kto má právo zjednať si poriadok v rodine. Násilie na ženách je produktom sociálneho konštruktumu mužskosti, radu tradícií, zvykov a presvedčení, ktoré umožňujú niektorým mužom získať nadvládu a kontrolu nad ženami a tým získať právo používať násilie ako prostriedok uskutočňovania tejto nadvlády a kontroly.

„Rodová podmienenosť“ násilia na ženách vyjadruje, že mužské násilie páchané na ženách sa chápe v jeho širokom sociálnom kontexte, a nie ako individuálny problém konkrétneho vzťahu.

Násilie na ženách sú všetky činy rodovo podmieneného násilia namierené voči ženám a dievčatám, ktoré majú alebo môžu mať za následok telesnú, sexuálnu, duševnú, ale aj ekonomickú ujmu alebo utrpenie vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo svojvoľného zbavenia slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote.

Rodovo podmienené násilie páchané na ženách je teda výsledok sociálnych vzťahov s nerovnomerným rozdelením moci, v ktorých ženy majú voči mužom podradenú pozíciu – rodovej nerovnosti. Hoci sa najčastejšie deje v partnerských vzťahoch, rovnako môže byť páchatelom syn, otec alebo iný príbuzný, na ktorom je žena závislá alebo je k nemu v nerovnom

mocenskom postavení. Osobitnou formou je sexuálne násilie páchané na verejnosti alebo v ozbrojených konfliktoch ako súčasť taktiky „zničiť nepriateľa“.

DOMÁCE NÁSILIE

Domáce násilie zahŕňa všetky činy telesného, sexuálneho, psychického, sociálneho alebo ekonomického násilia, ktoré pácha osoba, ktorá je alebo bola blízkou osobou obeť. Domáce násilie zahŕňa partnerské násilie, ako aj násilie medzi ostatnými členmi a členkami rodiny.

Násilie v intímnych vzťahoch alebo partnerské násilie zahŕňa všetky činy telesného násilia, sexuálneho násilia, duševného násilia a ekonomického násilia, ktoré sa vyskytujú medzi súčasnými manželmi alebo bývalými manželmi alebo partnermi, bez ohľadu na to, či páchatel má, alebo v minulosti mal s obeťou spoločnú domácnosť.

Domáce alebo partnerské násilie na žene je rodovo podmienené násilie – skutočnosť, že sa deje najmä ženám, je rodovo podmienená ako následok sociálnej nerovnosti medzi mužmi ženami (rodová nerovnosť).

Páchatelom domáceho násilia je spravidla osoba v mocenskom postavení a obeťou osoba závislá na páchatelovi. Toto postavenie je konštantné a nemenné, na rozdiel od bežných partnerských hádok a konfliktov obeť nikdy „nemá vo vzťahu navrch“.

Obeťou domáceho násilia sa môže stať ktokoľvek, avšak existujú určité rizikové faktory, ktoré zvyšujú riziko a robia obeť mimoriadne zraniteľnou, ako je

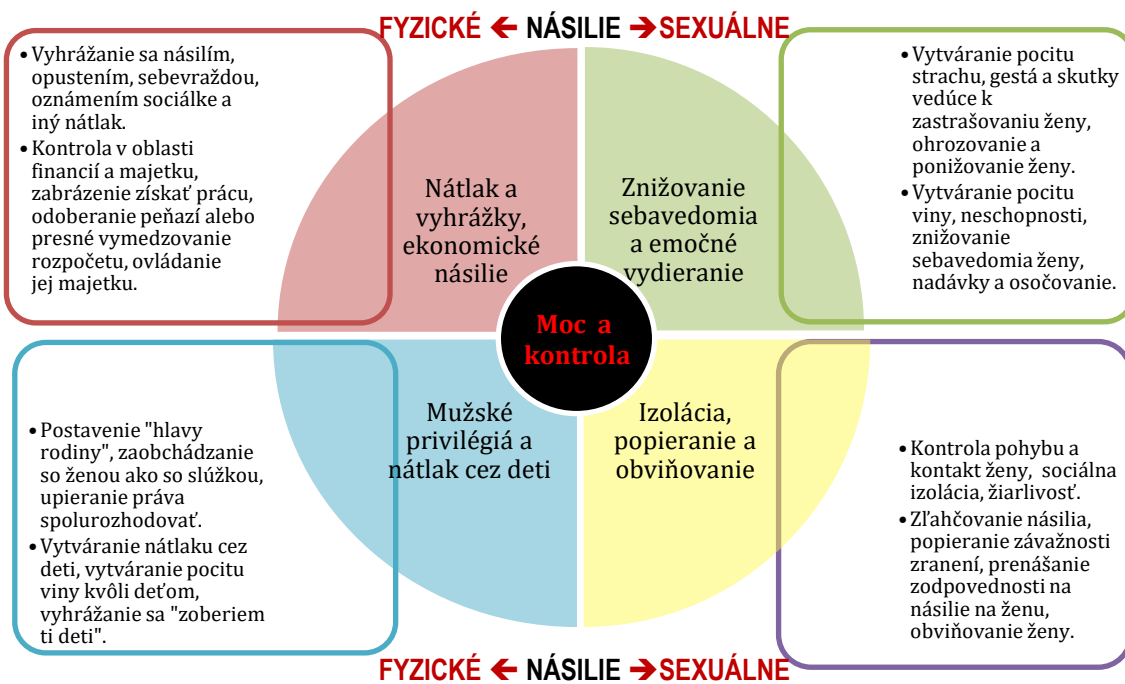
- pohlavie obeť – ženy sú spravidla fyzicky slabšie, tehotenstvo a spoločné deti zvyšuje mieru závislosti na páchatelovi;
- závislosť od páchatel'a – žena v domácnosti, dieťa, starší rodič alebo zdravotne postihnutý člen alebo členka rodiny;
- viacnásobné znevýhodnenie ako je etnicita, cudzinecký pôvod alebo imigrantský status.

CHARAKTERISTIKA DOMÁCEHO NÁSILIA

Domáce násilie je spôsob udržovania kontroly násilníka nad obeťou a je charakteristické určitými **vzorcami správania a cyklom násilia**. Jeho cieľom je obeť zastrašiť, ponížiť, manipulovať, urobiť závislou a neschopnou samostatného rozhodovania a konania, zraniť psychicky a fyzicky, niekedy aj zabiť.

Typické vzorce správania sa násilníka sú vyjadrené v grafe „koleso moci a kontroly“¹

Graf 1 Koleso moci a kontroly

Zdroj: 1 Duluth model

Násilnícki muži vnímajú moc a kontrolu ako základ svojich intímnych vzťahov a často majú často extrémne tradičné názory na rolu muža a ženy. Podľa tejto myšlienkovvej schémy sa žena má starať o domácu pohodu, emocionalitu a domácnosť, muž má rodinu zabezpečiť a je to on, kto má aj rozhodovať. Aj keď je konkrétna životná situácia úplne iná, pridriavajú sa mnohí muži tejto predstavy. K tradičnému chápaniu rolí patrí aj názor, že muž si má svoje problémy riešiť sám a nesmie požiadať iných o pomoc.

K stratégii uplatňovania kontroly patria aj prostriedky, ktoré sa na prvý pohľad nepovažujú za súčasť násilia: ubezpečovanie o láske po týraní, „udobrovnanie“ prostredníctvom sexuality, apely na morálne svedomie ženy a jej materský cit, vyhrážanie sa samovraždou, príležitostné pozornosti atď. Tieto stratégie medziiným zabraňujú ženám, aby si uvedomili závažnosť násilia a škody, ktoré spôsobuje, a mohli vyvodiť dôsledky.

Vyvolávanie strachu je ďalším prostriedkom násilia na ženách a súčasťou jeho dynamiky. Strach pred ďalším násilím sa často stáva najsilnejším nástrojom útlaku. Potom už vôbec nie je potrebné použiť telesné násilie, samotný strach pred ním pôsobí zastrašujúco.

Obťažovanie a terorizovanie vo forme sústavných telefonátov, nočných telefonátov, výhražných listov, špehovania a prenasledovania na pracovisku a doma, ako aj slovných vyhrážok sú ďalším často používaným prostriedkom na kontrolu obeť. Vyskytuje sa aj vyhrážanie sa zbraňou a vyhrážanie sa tretím osobám (deťom, príbuzným), ale aj domácim zvieratám.

CYKLUS NÁSILIA

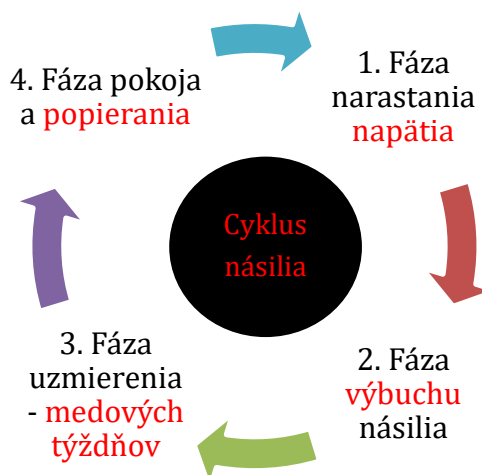
Domáce násilie sa vyznačuje tým, že je

- opakované,
- dlhodobé
- stupňované.

Domáce násilie je typické tým, že časom dochádza k zhoršeniu celej situácie; násilník zistí, že jeho správanie má minimálne či žiadne sociálne dôsledky, a tak sa naučí používať násilie ako prijateľný prostriedok kontroly a donucovania.

Cyklus násiliaⁱⁱ znamená, že násilie sa opakuje a jeho závažnosť časom narastá. Tento cyklus, ktorý ako prvý popísala autorka L.Walker (1979)ⁱⁱⁱ, má štyri fázy s rôznou dĺžkou a časovým intervalom trvania, ktorý sa po opakovaní cyklu skracuje. Každá fáza sa vyznačuje charakteristickým správaním násilnej osoby. Fyzickému násiliu spravidla predchádza emocionálne a psychické násilie, ktoré fyzické násilie sprevádza. Tvoria ho štyri fázy:

Graf 2 Cyklus násilia

Zdroj: 2 https://en.wikipedia.org/wiki/Cycle_of_abuse

- **Fáza napätia**

Násilník postupne navodzuje rôznymi nepríjemnosťami a incidentmi atmosféru napätia a strachu, pričom sa zvyšuje ich intenzita a frekvencia. Násilie má skôr podobu pasívnej agresie, ale môže sa objaviť krik a nadávky. Často sú dôvodom incidentov prehnaná až chorobná – a spravidla neodôvodnená – žiarlivosť, páchatel' vyhl'adáva akékoľvek zámienky na vyvolanie

konfliktu. Táto fáza je akési „ticho pred búrkou“. Žena tuší, že čoskoro príde útok a obáva sa, čo bude nasledovať, čím narastá napätie v domácnosti. Žena sa snaží predísť či zabrániť výbuchu, pokúša sa mu vo všetkom vyhovieť, je submisívna. Trpí pocitmi viny, že sa dostatočne nesnažila a nezamedzila vzniku napätia. To sa jej však nemôže podariť a v nasledujúcej fáze prepukne násilie v plnej miere.

- **Fáza výbuchu násilia**

Fáza je charakteristická plným prepuknutím násilia. Incidentsy nemajú len podobu emocionálneho a psychického týrania, ale taktiež fyzického násilia, pričom záleží na histórii násilia vo vzťahu. Násilník rozbíja veci, zastrahuje, snaží sa získať moc a kontrolu nad ňou a ovládnuť ju. Žena zažíva intenzívny pocit strachu, úzkosti, bezmocnosti a zúfalstva. Obvykle dochádza k fyzickému násiliu, často k zraneniam závažnejšej podoby.

- **Fáza uzmierenia (medových týždňov)**

Násilník si uvedomuje, že žena by mohla chcieť vzťah s ním ukončiť, ale nechce nad ňou stratiť moc a kontrolu, nechce o ňu prísť, preto mení stratégiu správania, ospravedlňuje sa, sľubuje, že sa nič podobné už nebude opakovať, ubezpečuje, že sa zmení. V tejto fáze preto dáva najavo lásku, ľútosť, smútok, resp. to aspoň predstiera. Žena v ňom opäť vidí muža, do ktorého sa zamilovala, snaží sa sústrediť na „dobré stránky“ muža, nahovára si, že to nie je až také zlé. Aj okolie má sklon posudzovať zneužívateľa na základe dobrých stránok, ktoré ukazuje vonkajšiemu svetu a často mu poskytuje službu tým, že odhovára ženu od odchodu zo vzťahu. Túto fázu je potrebné považovať za súčasť stratégie, ktorou chce zneužívateľ ženu opäť ovládnuť, upevňuje jej závislosť a svoju moc. Ak chcela žena po útoku odísť, v tejto fáze sa obyčajne k zneužívateľovi vracia.

- **Fáza pokoja alebo popretia**

Táto fáza je niekedy považovaná za súčasť fázy uzmierenia. Je charakterizovaná relatívnym pokojom, žiadne výrazné incidentsy násilia sa vo vzťahu nevyskytujú. Násilná osoba môže splniť niektorý zo svojich sľubov a obeť dúfa, že násilie prestane. Často sa násilník ospravedlňuje tým, že jeho správanie len dokazuje, ako zúfalo ženu potrebuje a miluje.

Celý cyklus sa opakuje obvykle tak dlho, pokiaľ nie je nejakým spôsobom prerušený. Môže mať nespočetne veľa opakovaní a môže trvať rôzne dlho – hodiny, týždne, roky, desiatky rokov. No postupom času sa môže skrátiť natoľko, že sa opakuje každý týždeň. Postupne sa fáza medových týždňov úplne vytratí a zostane len cyklus napätia, výbuchu a popretia.

Prvý incident domáceho násilia sa zvyčajne udeje až v období, v ktorom je obeť na páchatelovi určitým spôsobom závislá a je pre ňu zo vzťahu ťažké odísť: počas tehotenstva, po svadbe alebo po narodení dieťaťa.

Ak žena **neodíde od násilného partnera**, jednou z hlavných príčin, ktoré ju k tomu vedú, je strach o vlastný život a veľmi často aj o život vlastných detí. Žena je v najväčšom ohrození života v momente rozchodu alebo po rozchode s partnerom. Pretože páchatelovým podvedomým cieľom býva dosiahnuť úplnú kontrolu nad svojou družkou (doslova ju premeniť na objekt, s ktorým si môže robiť to, čo chce), rozchod s ňou je pre neho často chvíľou, v ktorej už „nemá čo stratiť“ a preto sa nebojí použiť zbrane hrubšieho kalibru: krivka násilia narastá. Tieto ženy to veľmi dobre

vedia, keďže drvivá väčšina z nich sa zo vzťahu pokúsi uniknúť opakovane a mnohé z nich sa zo strachu o vlastné deti radšej k partnerovi znovu vrátia^{iv}.

Veľa prípadov vrážd žien končí aj samovraždou páchatel'a, ktorý prestal jednať racionálne a jeho agresivita a túžba pomstiť sa žene sa úplne vymkla spod kontroly. V takomto prípade je veľký problém ženu a jej deti dostatočne ochrániť, nakoľko na páchatel'a v takejto dobe – keď „nemá čo stratiť“ – neplatia žiadne snahy o racionálne riešenie a nerešpektuje ani súdne príkazy a obmedzenia

DRUHY A FORMY DOMÁCEHO NÁSILIA

Fyzické násilie je akékoľvek násilie fyzickej povahy s následným spôsobením bolesti alebo poranenia, ohrozujúce telesnú integritu obeť, ktoré zahŕňa najmä facky, bitie päšťou alebo predmetom, popálenie, dusenie, topenie, udieranie hlavy obeť o stenu, hádzanie tvrdých predmetov do obeť, porezanie alebo dopichanie obeť a pod.

Psychické násilie je násilie s cieľom kontroly, zastrašenia a spôsobenia psychickej ujmy obeť. Zahŕňa najmä konanie spočívajúce v znevažovaní alebo ponižovaní na verejnosti alebo v súkromí, zakazovanie opustiť obydlie alebo zamykanie v obydľí, zámerné vyvolávanie obáv alebo zastrašovanie, hrozba násilia alebo hrozba ublíženia na zdraví niekomu, o koho sa obeť stará alebo je obeť blízkou osobou.

Ekonomické násilie je násilie s cieľom kontroly obeť zahŕňa najmä zabraňovanie partnerom v nezávislom rozhodovaní o spoločných financiách alebo vlastných financiách, zakazovanie pracovať mimo domu alebo vykonávať akúkoľvek zárobkovú činnosť.

Sociálne násilie je také správanie, ktoré má za cieľ obeť izolovať. Patrí sem napríklad bránenie v styku s rodinou alebo priateľkami a priateľmi, uzamknutie v byte, zablokovanie telefónu a podobne.

Sexualizované násilie (často pomenované ako sexuálne násilie) je neželaný akt sexuálnej povahy vynútený hrozbami, zastrašovaním alebo fyzickou silou vrátane nútenia k takémuto aktu s násilníkom alebo druhými osobami a sledovania pornografických materiálov. Formy sexuálneho násilia zahŕňajú násilie alebo hrozbu násilia, nútenie na sexuálny styk, pokus o nútený sexuálny styk, vynútenie si súhlasu na sexuálny styk z dôvodu možných následkov pre obeť.

Sexuálne zneužívanie dieťaťa zahŕňa akékoľvek sexuálne aktivity dospelého zamerané na dieťa, ktoré na aktuálnej úrovni svojho emocionálneho vývoja a intelektuálneho vývoja nie je schopné s týmito sexuálnymi aktivitami slobodne a uvážene súhlasiť.

Týranie zahŕňa v Trestnom zákone SR fyzické alebo psychické utrpenie spôsobené:

- bitím, kopaním, údermi, spôsobením rán a popálenín rôzneho druhu, ponižovaním, pohŕdavým zaobchádzaním, neustálym sledovaním, vyhrážaním sa, vyvolávaním strachu alebo stresu, násilnou izoláciou, citovým vydieraním alebo iným správaním, ktoré ohrozuje fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť,

- bezdôvodným odopieraním stravy, oddychu alebo spánku alebo odopieraním nevyhnutnej osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, bývania, výchovy alebo vzdelávania,
- nútením k žobrote alebo k opakovanému vykonávaniu činnosti vyžadujúcej neúmernú fyzickú záťaž alebo psychickú záťaž vzhľadom na zdravotný stav alebo spôsobilosť poškodiť zdravie,
- vystavovaním vplyvu látok spôsobilých poškodiť zdravie,
- neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, ktorý má právo užívať.

Obťažovanie a prenasledovanie zahŕňa špecifické formy násilia páchaného na ženách v intímnych vzťahoch, ktorými násilný partner udržiava kontrolu alebo sa pokúša dodržiavať kontrolu nad životom ženy počas trvania ich vzťahu alebo po jeho skončení.

Vyhrážanie sa je pokusom zastrašiť obeť a často predchádza násiliu. Všeobecne sa vníma ako typ správania sa, ktorého dôsledkom je strach obete o svoju bezpečnosť alebo o bezpečnosť svojich blízkych. Tento pojem zahŕňa i opakované prenasledovanie, verbálne obťažovanie, číhanie a sledovanie alebo ohrozujúce správanie.

ĎALŠIE FORMY NÁSILIA NA ŽENÁCH

Škodlivé tradície a praktiky sú v niektorých spoločnostiach ešte stále bežné. Ich súčasťou je fyzické alebo duševné násilie voči ženám a dievčatám. Tieto praktiky zahŕňajú mrzačenie ženských genitálií, tzv. vraždy zo cti, iniciačné ceremónie alebo vdovské rituály ako zväzovanie nôh dievčatám, spôsobovanie rôznych poranení, popálenín, kameňovanie, tetovanie, ako aj selektívne aborty plodov ženského pohlavia, vraždenie novorodencov ženského pohlavia, praktiky na vyšetrenie a následné potvrdenie panenstva a pod.

Násilie v komunite zahŕňa znásilnenie, sexuálne násilie, sexuálne obťažovanie a násilie s komerčným pozadím ako obchodovanie so ženami, detskú prostitúciu, využívanie práce, pornografiu a pod.

Obchodovanie so ženami a nútená prostitúcia: Podľa Trestného poriadku je obchodovanie so ženami zlákatie, prepravenie, prechovávanie, odovzdanie alebo prevzatie ženy na účely vlastného obohatenia. Pritom nie je dôležité, či poskytla súhlas, alebo obchodovanie s ňou bolo uskutočnené s použitím podvodného konania, lsti, obmedzovania osobnej slobody, násilia, hrozby násilia či inej ťažkej ujmy na zdraví alebo zneužitím svojho postavenia alebo bezbrannosti. Ženy, ktoré sú predávané za účelom prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie, nútenej práce či služby, otroctva, nevoľníctva, odoberania orgánov, tkanív či bunky alebo iných foriem vykorisťovania.

Obchodovania so ženami zahŕňa elementy nátlaku, podvodu a zneužitia autority. Podľa nej je osoba vinná z obchodovania so ženami, ak donúti niekoho k prostitúcii násilím alebo pod hrozbou násilia. Pritom využije svoje dominantné postavenie, vychádzajúce z existujúceho vzťahu, prekrúca skutočnosti alebo podnikne čokoľvek, o čom vie alebo musí predpokladať, že danú osobu privedie k prostitúcii. S obchodovaním so ženami je úzko spojená **pornografia**, ktorá je chápaná v Trestnom zákone ako prejav neúcty k človeku. V súčasnosti pornografia šírená najmä prostredníctvom internetu.

Ženy v ozbrojených konfliktoch: Život ľudí v mnohých krajinách poznamenáva ozbrojený konflikt, politické násilie, chudoba a sociálna nerovnosť. Ženy sa takmer denne ocitajú v situáciách, kedy im hrozí, že bude na nich spáchaná nejaká forma násilia, keďže sú fyzicky slabšie než muži a teda majú i menšiu šancu sa im ubrániť. Táto skutočnosť je často využívaná vojakmi nepriateľskej strany. Násilie a hlavne sexuálne násilie často pokračuje aj voči ženám – utečenkyniam, preto vysoký komisár OSN pre utečencov vytvoril Smernicu pre ochranu utečenkýň a Smernicu pre prevenciu a zaobchádzanie so sexuálnym násilím voči utečencom a utečenkyniam.

ODBORNÁ TERMINOLÓGIA

Prevencia: Základným cieľom prevencie je predchádzať, obmedziť a minimalizovať prezentovaný problém, poruchy alebo javy. Pri prevencii sa vychádza zo štandardných postupov ustanovených na základe medzinárodných dohovorov, najmä Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien¹.

- **Primárna prevencia** je činnosť zameraná na predchádzanie alebo zabránenie vzniku násilia alebo k jeho tolerancii ešte pred tým, ako sa problém objaví, resp. vznikne. Ide hlavne o motivovanie osoby k preferovaniu hodnôt postojov a princípov nenásilného správania, úcty k človeku a uznávania rovnosti mužov a žien. Primárna prevencia je často zahrnutá do programov školskej, zdravotnej sociálnej sféry. K tomu patrí napríklad rodovo citlivá pedagogika smerujúca k výchove k rovnosti mužov a žien, práca s deťmi a mládežou na tému násilie, kritické články v novinách na túto tému, konfrontácia mýtov s faktami, strategické materiály a rozhodnutia, zmeny zákonov a pod.
- **Sekundárna prevencia** prispieva k včasnemu rozpoznaní a zastaveniu násilia a zameriava sa na identifikovanie problémov jednotlivcov alebo skupín a konkrétnu pomoc obetiam. Sekundárna prevencia je určená priamo ohrozeným osobám alebo rizikovým skupinám obyvateľstva, pričom vytvára priestor pre ciele aktivity v sociálnej oblasti, zdravotníctve, školstve, psychológii a orgánov činných v trestnom konaní. Sekundárna prevencia má zabrániť aj vzniku alebo prehĺbovaniu ďalších problémov, prameniach z násilia, ako porúch sociálneho a psychického vývinu či zdravotných problémov. Napríklad rýchly zásah polície s primeranými následkami pre páchatel'a by v zásade mal zabrániť páchaniu násilia.
- **Terciárna prevencia** je pokus zabrániť opakovaniu násilia alebo mierniť následky násilia, ktoré bolo spáchané. Zároveň má predchádzať zhoršovaniu stavu už vzniknutého a zabrániť jeho recidíve. Ide o prevenciu v rámci ohraničenia dôsledkov, príčin a prejavov násilia. Terciárna prevencia nastupuje po zlyhaní primárnej a sekundárnej prevencie a cieľovou skupinou sú ľudia s jasne pomenovanými problémami, ktorý okrem toho, že ohrozujú seba, ohrozujú aj svoje okolie. Cieľom terciárnej prevencie je hlavne resocializácia a integrácia jednotlivca. Terciárna prevencia býva spravidla realizovaná zdravotníkymi, sociálnymi alebo

¹ Vyhláška ministra zahraničných č.62/1987 Zb. o Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.

školskými inštitúciami hlavne formou sociálno-intervenčných programov s páchatel'mi násilia.

Sekundárna viktimizácia je situácia, keď sa obeť násilia stáva opakovane obeťou násilia v dôsledku necitlivého konania, neadekvátneho prístupu alebo nekonania každej osoby v rámci pomoci obetiam násilia. Sekundárna viktimizácia môže nastať aj v dôsledku necitlivej medializácie prípadov takéhoto násilia.

Bezpečnostný plán je zoznam kontaktov, opatrení alebo činností, ktorý slúži obeti, ak je bezprostredne ohrozená násilím, na zaistenie bezpečia tejto obete a jej blízkych osôb.

Odhad rizika ohrozenia je postup na individuálne posúdenie bezprostredného ohrozenia obete násilím a z neho vyplývajúcej potreby prijatia osobitných opatrení podľa tohto zákona.

Sociálno-intervenčný program pre prácu s páchatel'mi násilia je program poskytovaný akreditovaným subjektom na účely osvojenia si nenásilného správania páchatel'om násilia v medzil'udských vzťahoch s cieľom zmeny násilných modelov správania sa páchatel'a násilia a predchádzania ďalšiemu násiliu.

FAKTY O NÁSILÍ NA ŽENÁCH

VÝSKYT DOMÁCEHO NÁSILIA

Násilie na ženách je závažným a čoraz viditeľnejším celospoločenským problémom aj v podmienkach SR, napriek tomu má vysokú latenciu. Väčšina násilných činov páchaných na ženách sa pácha doma za zavretými dverami, kde okrem detí nie sú prítomní žiadni svedkovia. Podľa reprezentatívneho prieskumu výskytu a skúsenosti žien s násilím páchaným na ženách na Slovensku realizovanom v roku 2008^v je násilie páchané na ženách vážnym spoločenským problémom. Zasahuje veľkú skupinu žien, dotýka sa rôznych oblastí od detstva po dospelosť, intímne vzťahy nevynímajúc. Na Slovensku je domácemu násiliu vystavená každá piata žena napr. každá piata dospelá žena, ktorá má v súčasnosti partnera zažila z jeho strany násilné správanie – presnejšie 21,2% dospelých žien SR vo veku 18 – 64 rokov. Výskyt násilia páchaného na ženách od bývalých partnerov je ešte vyšší: z dospelých žien, ktoré mali bývalého partnera, zažilo z jeho strany násilné správanie 27,9% , z toho 12.2% vyhranené násilie.

Napriek odhadovanému vysokému výskytu má nielen na Slovensku, ale i v celej Európe a v globálnom meradle, vysokú mieru latencie. Väčšina násilných činov páchaných na ženách sa pácha doma za zavretými dverami, kde okrem detí nie sú prítomní žiadni svedkovia. Samotné deti sú pritom rovnako obeť, či už priamo zasiahnuté násilím alebo prostredím, v ktorom vyrastajú.

Zo štúdie Agentúry Európskej únie pre základné práva (FRA)^{vi} so sídlom vo Viedni, ktorá bola prezentovaná v marci 2014 vyplýva, že **každá tretia žena z Európskej únie bola obeťou fyzického alebo sexuálneho násilia aspoň raz vo svojom živote** po dosiahnutí veku 15 rokov. FRA poskytuje výsledky najväčšieho svetového prieskumu o násilí na ženách, ktorý uskutočnila FRA na základe rozhovorov s vyše 40 000 ženami v 28 členských štátoch EÚ vrátane Chorvátska. Výsledky prieskumu tiež ukázali, že **väčšina obetí neoznámila incidenty násilia na ženách** polícii alebo organizáciám na podporu obetí. Následkom toho väčšina žien, ktoré boli obeťami násilia, neprišla do kontaktu so súdmi alebo organizáciami poskytujúcimi služby. Zo zhrnutia prieskumu agentúry FRA vyplynulo:

- Približne tretina opýtaných žien má skúsenosť s fyzickým alebo sexuálnym násilím. Spomedzi žien, ktoré sú alebo boli vo vzťahu s mužom, 22 % zažilo fyzické a/alebo sexuálne násilie;
- Počas ostatných 12 mesiacov pred prieskumom zažilo telesné násilie približne 13 miliónov žien a za rovnaké obdobie to platí o 3,7 milióna žien v prípadoch sexuálneho násilia;
- Každá dvadsať žena sa priznala, že bola znásilnená a každá tretia zažila nejakú formu fyzického a/alebo sexuálneho útoku od dovŕšenia veku 15 rokov. Spomedzi žien v prieskume, ktoré uvádzajú, že boli znásilnené súčasným partnerom, približne jedna tretina konštatuje, že ich partner znásilnil šesť alebo viac ráz. Znásilnenie v manželstve je realita pre mnohé ženy a veľký počet z nich zažil viacero incidentov. Zo žien, ktoré zažili sexuálne násilie zo strany inej osoby ako

partnera, takmer desatina uvádza, že na najväznejšom incidente sa podieľal viac ako jeden páchatel'.

- V prípadoch domáceho násilia 67% opýtaných uviedlo, že útok nenahlásili na políciu. Pokiaľ ide o sexuálne obťažovanie, to sa často vyskytuje na pracovisku;

Výsledky za SR ukazujú, že

- štvrtina žien zažila násilie od bývalého partnera a 12% od súčasného partnera;
- Násilie od akéhokoľvek muža zažila počas svojho života každá tretia slovenská žena;
- V priebehu posledného roka zažilo od svojho partnera násilie 12% žien v SR, čo predstavuje 140.000 žien; násilie od akéhokoľvek muža zažilo v rovnakom období zhruba 230.000 žien (10% dospelých žien);
- Iba 12% žien uviedlo, že najzávažnejší prípad násilia, ktoré zažili, riešila polícia.

Administratívne údaje, ktoré sú k dispozícii v SR, ilustrujú dlhodobý vývoj v oblasti násilia na ženách v SR. Z hľadiska časového vývoja môžeme konštatovať všeobecný pokles násilnej kriminality v SR a tomu adekvátne aj pokles hlásenia činov násilia na ženách. Otázne je však, či k takémuto posunu reálne dochádza, alebo je to spôsobené nedôverou obetí k systému ochrany. Ročne rieši polícia zhruba 300 prípadov „týrania blízkej a zverenej osoby“, z toho v 3/4 prípadov sú obeť ženy (v roku 2008 bolo takýchto prípadov 500). Výrazne stúpajúci trend je iba v oblasti sexuálneho zneužívania (okolo 500 prípadov ročne), čo však vzhľadom na prevalenčné výskumy môže skôr znamenať vyššiu dôveru obetí v systém a tým vyšší počet nahlásených trestných činov. Počet vyšetovaných znásilnení je zhruba 100 prípadov za rok.

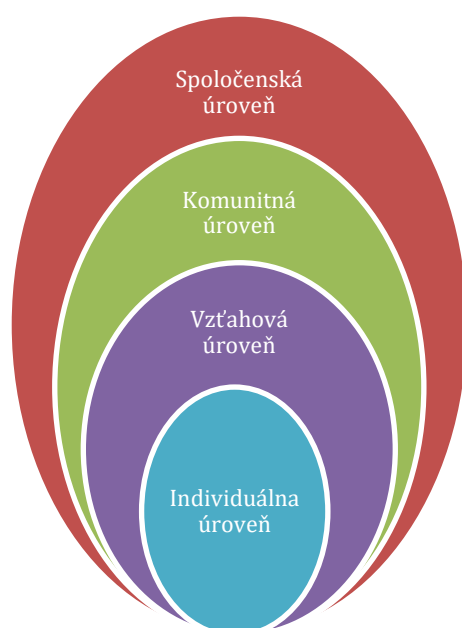
V porovnaní s výsledkami výskumov o výskyte násilia na ženách je zrejmé, že vyšetované prípady sú len povestnou „špičkou ľadovca“. Veľa stíhaní skončí v priestupkovom konaní, teda pokutou, bez závažnejších následkov pre páchatel'a. Takýto systém „beztrestnosti násilia na ženách“ môže násilníkov povzbudzovať v presvedčení toho, že sa im nič nemôže stať, ak budú pokračovať v násilnom správaní.

PRÍČINY DOMÁCEHO NÁSILIA A JEHO PREVENCIA

Príčiny domáceho násilia a/alebo násilia na ženách sú komplexné, historicky a spoločensky podmienené. Právo muža ako hlavy rodiny „zjednať poriadok“ – teda biť svoju manželku a deti - nachádzalo po stáročia podporu v právnych aj kultúrnych normách. Náboženské a kultúrne tradície priamo alebo nepriamo určovali mužom právo pokladať ženu a deti za svoj majetok a rozhodovať o nich. Napriek zásadným zmenám v postavení žien v spoločnosti môžu takého kultúrne podmienené vzorce správania pretrvávajúť a prispievať nielen k páchaniu násilia na ženách, ale i jeho tichej tolerancii.

Napriek takýmto tradíciám a stále pretrvávajúcim rodovým rozdielom v spoločnosti väčšina mužov svoje manželky a partnerky nebiť a netýra. Aké sú teda faktory vedúce k tomu, že sa z daného človeka stane násilník? Snahu o vysvetlenie, prečo niektorí ľudia páchajú násilie, predstavuje socio-ekologický model vyvinutý Svetovou zdravotníckou organizáciou.

Socio-ekologický model^{vii} zdôrazňuje komplexnosť súhry medzi jednotlivcom, jeho/jej vzťahmi a rodinným prostredím, komunitou a spoločnosťou a umožňuje tým pochopiť rad faktorov, ktorých kombináciou sa človek stáva páchatel'om násilia alebo jeho obeťou. Prekrývajúce sa kruhy v modeli ilustrujú, ako faktory pri jednej úrovni ovplyvňujú faktory na inej úrovni. Tento model zároveň naznačuje, že prevenciu násilia je nutné vykonávať na viacerých úrovniach súčasne.

Zdroj: 3 WHO, 2002

► INDIVIDUÁLNA ÚROVEŇ

Prvá úroveň identifikuje **biologické (vrodené) faktory a osobnú históriu** jednotlivca, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť, že sa niekto stane obeťou alebo páchatel'om násilia. Tieto faktory v prípade domáceho násilia môžeme rozdeliť na

- **Psycho-patologické faktory**, teda vrodené alebo získané psychické poruchy ako poruchy osobnosti napr. bipolárna porucha, narcisizmus, depresia a pod.;
- **Sociálno-patologické faktory** ako nízke vzdelanie, ekonomický stres ako je strata zamestnania alebo obeť týrania resp. zneužívania v detstve;
- **Osobnostné faktory** ako je nízke sebavedomie, agresívne alebo delikventné správanie (v mladosti), alkoholizmus alebo drogová závislosť, hnev a túžba po moci a kontrole vo vzťahoch;
- **Postojové a hodnotové rámce** ako je silné presvedčenie o striktných prísnych rodových rolách prislúchajúcich mužom a ženám v rodine a v spoločnosti. Silne maskulínna výchova a učenie sa násiliu ako demonštrácie mužskej sily spôsobujú, že niektorí muži si svoju moc potrebujú dokazovať, posilňovať a upevňovať.

K najčastejším faktorom patrí alkoholizmus a ekonomický stres; podľa výskumov^{viii} bola tretina až polovica páchatel'ov alkoholikmi a takmer pätina nezamestnaných.

Stratégia prevencie a práce s násilníkmi na individuálnej úrovni musia byť navrhnuté s ohľadom na tieto faktory. Kým pri psychológii je nutná terapia a lekárska starostlivosť, pri ostatných faktoroch sa trénujú vzorce správania ako je zvládanie agresie a hnevu, asertivita a nenásilné riešenie konfliktov, ako aj zmena postojov k úlohe ženy v rodine a spoločnosti.

▶ VZŤAHOVÁ A RODINNÁ ÚROVEŇ

Druhá úroveň kladie dôraz sa blízke vzťahy, ktoré môžu zvýšiť riziko výskytu násillia ako obeť alebo páchatel'a. Správanie a názory každého človeka sú ovplyvnené socializáciou a formované v jeho najbližšom prostredí. Týmto prostredím sú najmä rodičia, príbuzní, priatelia a rovesníci („partia“). V prípade rodiny je dôležitým faktorom tak výchova jednotlivca, formovanie jeho postojov a názorov, ako aj možná skúsenosť s násilím a zneužívaním z detstva napr. v rodičovskom alebo príbuzenskom vzťahu. V tejto rovine ide teda o sociálne učenie a medzigeneračný prenos hodnôt, postojov ale i násilného správania.

Prevencia v tomto prípade musí byť zameraná na rodinu a sociálne prostredie páchatel'a, ktoré môže napomôcť k zmene jeho postojov a správania.

▶ KOMUNITNÁ ÚROVEŇ

Tretia úroveň skúma postoje a rámce v komunitách ako je škola, pracovisko, obec a iná komunita, v ktorých sa vyskytujú spoločenské vzťahy a snaží sa identifikovať charakteristiky týchto nastavení, ktoré sú spojené s obeťami či páchatel'mi násillia.

Stratégia prevencie na tejto úrovni sú zvyčajne navrhnuté s dopadom na sociálne a fyzické prostredie ako je znižovať sociálnej izolácie, zlepšenie ekonomických podmienok a bývania, presadzovanie rodovej rovnosti a s ním spojené procesy a postupy v školskom prostredí a na pracovisku.

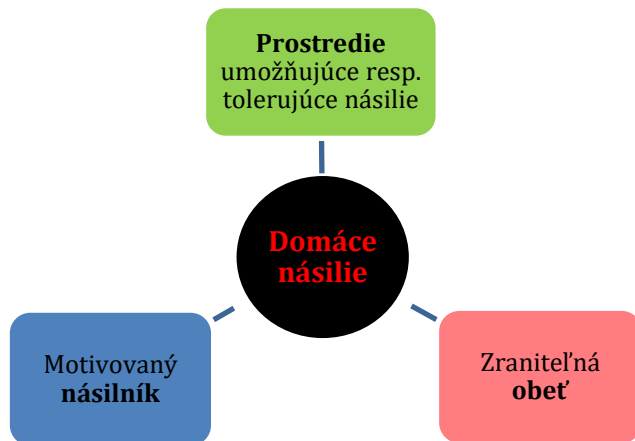
▶ SPOLOČENSKÁ ÚROVEŇ

Táto úroveň reflektuje širšie sociálne faktory vytvárajúce určité prostredie, v ktorom je násillie odsudzované a postihované, alebo naopak, tolerované a prehlíadané. Medzi tieto faktory patria aj

spoločenské a kultúrne normy, ktoré podporujú násilie ako prijateľný spôsob riešenia konfliktov. V prípade domáceho násilia je na spoločenskej úrovni dôležitým faktorom prístup spoločnosti k rovnosti mužov a žien, odstraňovanie striktných rodových stereotypov a škodlivých tradícií, jasné vyhranenie sa voči násiliu na ženách, ale i napr. postoj spoločnosti k telesným trestom (detí).

Prevenca na tejto úrovni sa deje prijímaním a presadzovaním rôznych politík, legislatívou, trestnoprávnym a občianskoprávnym systémom pomoci a podpory obetí ako i formou kampaní a osvety zameranej na pomáhajúce profesie, aktérov rozhodovacích procesov ako i širokú verejnosť.

Model nórskych výskumníkov zdôrazňuje tri podmienky, ktoré podmieňujú existenciu domáceho násilia: motivovaný násilník a zraniteľná obeť, a to v prostredí, ktoré domáce násilie umožňuje resp. toleruje. Tento model vysvetľuje, prečo násilníci nezačnú s týraním na začiatku vzťahu (hoci môžu byť motivovaní), ale domáce násilie sa začína rozvíjať spravidla v čase, keď začne byť žena závislá na násilníkovi (stane sa zraniteľnou obeťou).

NÁSLEDKY DOMÁCEHO NÁSILIA

Násilie páchané na ženách a ich deťoch je jednou z najrozšírenejších foriem zásahu do ľudskej dôstojnosti a ohrozenia zdravia a ľudských práv žien. Dôsledky takéhoto násilia sa prejavujú negatívne nielen na individuálnej úrovni týraných žien a ich detí (ochorenie v dôsledku dlhotrvajúceho fyzického a psychického stresu, ale aj izolácia, strata práce a prístrešia, chudoba), ale aj na celospoločenskej úrovni pri nákladoch ako je rast výdavkov na sociálne služby, právnu pomoc, poradenstvo, rast zdravotníckych nákladov na liečenie žien vystavených násiliu.

INDIVIDUÁLNE NÁSLEDKY NA OBETE

Ženy zažívajú násilie viac absentujú v práci a znižuje sa ich schopnosť plniť si pracovné povinnosti, čo má negatívny vplyv na výšku ich zárobku a oslabuje možnosť udržať si pracovné miesto. Potláčanie energie a podryvanie sebadôvery a ohrozovanie zdravia znemožňuje ženám plne sa zúčastňovať na živote spoločnosti a plne sa začleniť do pracovného procesu, čo pre spoločnosť predstavuje straty ľudských zdrojov.

Vplyv násilia na obeť (podľa výskumu FRA) ukazuje, že v dôsledku viktimizácie zo strany partnerov alebo iných osôb obeť sú postihnuté stratou sebavedomia a pociťujú zraniteľnosť a úzkosť. Závažnejšie následky na psychické zdravie žien má sexuálne násilie; tretina žien má v jeho následku depresie, polovica stratu sebavedomia, pocit zraniteľnosti, úzkosť a následné problémy so vzťahmi.

V dôsledku násilia zo strany partnera mávajú ženy častejšie rôzne dlhodobé psychické následky, než je to u žien, ktoré zažili násilie zo strany páchatel'a, ktorý nebol ich partnerom. Toto môže odrážať nielen reakcie na najväznejší incident násilia zo strany partnera, na ktorý sa pýtalo v prieskume, ale aj na skutočnosť, že je väčšia pravdepodobnosť, že násilie zo strany partnera zahŕňalo viaceré incidenty v priebehu dlhého časového obdobia.

► NÁSLEDKY NÁSILIA NA DETI

50 až 70 % detí, ktorých matky sú týrané, je takisto postihnutých priamym fyzickým, psychickým alebo sexualizovaným násilím. Každé dieťa, i keď samo nie je priamo týrané, veľmi trpí v dôsledku násilia páchaného na jeho matke. U mnohých sa začína toto trápenie už pred narodením: k týraniu počas tehotenstva dochádza veľmi často. Tieto deti žijú v atmosfére násilia a strachu. Ich otcovia sú násilníci a ich matky zdeptané svojou životnou situáciou. **Preto sa každé dieťa v násilnom vzťahu považuje za obeť domáceho násilia, a to bez ohľadu na to, či na ňom bolo priamo páchané násilie.**

AKO DETI REAGUJÚ NA NÁSILIE

Niektoré, najmä staršie deti, sa snažia matke pomôcť, a tak si môžu privodiť priame fyzické ohrozenie. Iné sú priam ochromené strachom. Mladšie deti sa cítia vinné: „Keby som viac poslúchala (poslúchal), nebol by ocko taký zlý.“ Podobne ako ich matky, aj ony sa snažia vlastným správaním ovplyvniť násilie zo strany otca a sú frustrované, smutné alebo nahnevané, keď sa im nedarí násilie zastaviť.

Symptómy, ktoré naznačujú, že dieťa prežíva násilie:

- veľká nervozita a úzkostlivosť;
- pomočovanie;
- problémy s adaptáciou v skupine, nerozvinuté záujmy, málo
- sociálnych kontaktov, zlé, alebo veľmi premenlivé školské výsledky;
- nepokoj, znížená schopnosť koncentrácie;
- psychosomatické ochorenia — astma, bolesti hlavy, žalúdočné a črevné ťažkosti, zajakanie, difúzne ťažkosti;
- extrémne agresívny verbálny aj neverbálny prejav;
- krutosť voči zvieratám;
- „úteky“ z domu;
- prehnane prispôsobivé, extrémne „poslušné“ správanie.

Aj deti, ktoré násilnícky otec priamo týra, ho navonok odmietajú len zriedkavo. Ich vzťah k otcovi je vzťahom obete k páchatel'ovi. Tento vzťah charakterizuje okrem iného lojalita k páchatel'ovi a pripútanie sa k nemu. To je veľmi mäťúce nielen pre deti a ich matky, ale aj pre ich okolie. Deti prežívajú rovnako protichodné pocity k násilníkovi ako ich matky.

Všetky deti sa nesprávajú rovnako, ale násilie má v každom prípade negatívne dôsledky na ich fyzické a psychické zdravie. Mnohé deti sa cítia odlišné od svojich vrstovníkov a sú uzavreté. Majú pocity viny, sú neisté, osamelé a úzkostlivé. Pociťujú zlosť, za ktorú sú často trestané dvojnásobne — v rodine aj mimo nej, ak sa ich „nápadné“ správanie stane rušivým pre okolie. Iné deti sa správajú naopak až mimoriadne „pokojne“ a prispôsobivo, preto ich dospelí často „prehliadajú“ a neposkytujú im potrebnú pozornosť. Chlapcom, ktorí zažili násilie na svojej matke, hrozí, že sa neskôr budú sami násilnícky správať voči svojim priateľkám a manželkám.

Deti, ktoré vyrastajú v rodinách, kde sa pácha násilie, sa naučia považovať:

- násilie za prijateľný spôsob správania;
- neúctu voči ženám za normálnu;
- spojenie lásky a násilia za prijateľné.

► SITUÁCIA MATIEK

Mnohé matky ochraňujú svoje deti pred priamym násilím zo strany otca. Páchanie násilia na deťoch býva pre ne často posledným argumentom pre rozchod. Prinajmenšom rovnaký počet matiek však deti už ochrániť nedokáže. V týchto prípadoch potrebujú podporu nielen deti, ale aj ich matky, pretože:

- matky prehliadajú, alebo bagatelizujú násilie páchané na deťoch, podobne ako násilie páchané na nich samých;
- sú na tom fyzicky a psychicky už tak zle, že nevládzu deti chrániť;
- majú strach, že deti stratia, ak sa s mužom nerozídu;
- majú strach, že deti stratia, ak sa s mužom rozídu a nedokážu v súdnom konaní o zverení detí do výchovy preukázať „usporiadané bytové pomery“;

- niektoré týrané matky v dôsledku zažívaného násillia aj samy páchajú násillie na svojich deťoch a obávajú sa odhalenia.

Ženy zanedbávajú svoje deti, pretože sú poznačené vlastnými zážitkami s násillím. Mnohé ženy prestanú týrať svoje deti alebo ich zanedbávať, keď samy nie sú ohrozované. Pretože týrané ženy ich vlastná situácia extrémne zaťažuje, je najlepšou intervenciou v záujme detí podpora matky. Informácie o právnych možnostiach môžu neistotu matiek zmenšiť.

► CELOSPOLOČENSKÉ NÁSLEDKY A NÁKLADY

Odhaduje sa, že cena násillia páchaného na ženách je mimoriadne vysoká. Priame a nepriame náklady súvisiace s násillím na ženách a domácim násillím sa dotýkajú nielen obetí a ich najbližšieho okolia, ale rovnako spoločnosti a celej jej ekonomiky. Mnohovrstvový problém ako je násillie na ženách a domáce násillie má dôsledky a predstavuje náklady na rôznych úrovniach, ktoré sa dajú len ťažko odhadnúť. Tými nákladmi sú:

- zdravotníctvo
- vyšetrovanie, súdne konanie a výkon trestu,
- podporné služby vrátane ubytovania,
- sociálno-právna ochrana detí,
- individuálne náklady pre ženu (strata bývania, práce, zdravia, psychická ujma, náklady na právne zastupovanie),
- spoločenské náklady (strata produktivity obete, strata investícií do vzdelania a ľudského kapitálu a s tým spojené daňové straty štátu),
- medzigeneračné náklady, nakoľko domáce násillie postihuje aj deti obete a zanecháva na nich dlhodobé následky.

Výsledky „Štúdie o odhadovaných nákladoch na rodovo – podmienené násillie v EÚ“^{ix}, publikovanej Európskym inštitútom pre rodovú rovnosť poukazujú na priame i nepriame náklady v súvislosti s násillím páchaným na ženách, ktorým čelia verejné orgány, ženy a spoločnosť ako celok. Kým priame náklady súvisia s nutnosťou zabezpečenia lekárskej starostlivosti, a právnych služieb pre obeť a následnou účasťou na programoch pre pomoc obetiam, nepriame náklady sa spájajú s negatívnym dopadom násillia na ekonomiku a spoločnosť ako aj s ekonomickými stratami samotnej obete. Obete často trpia dlhodobou fyzickou aj psychickou ujmu, ktorá im znemožňuje viesť normálny život a znižuje ich šance na ekonomickú účasť v spoločnosti. Odhadnúť takéto náklady je náročné. K dispozícii sú len veľmi obmedzené údaje o ekonomickom, fyzickom a emocionálnom vplyve násillia na ženy.

Výskum Svetovej banky^x odhaduje náklady resp. straty spojené s násillím na ženách na 1,2 až 2 % HDP ročne (čo je porovnateľné napr. s celkovými výdavkami na vzdelanie). Pri HDP Slovenska na úrovni 73,6 mld EUR (rok 2013)^{xi} a konzervatívnom odhade môžeme hovoriť o celkovej strate SR na úrovni 880 miliónov EUR ročne.

Vo Veľkej Británii sa odhaduje, že takmer 13% nákladov súvisiacich s násillím páchaným na ženách sa odrazí aj v ekonomických stratách a takmer 26% predstavujú náklady na služby. Väčšina prostriedkov sa vynaloží na právne služby obeti, ďalej zdravotnú starostlivosť a sociálne zabezpečenie. Menej ako 3% predstavujú pritom náklady na služby spojené s ochranou a podporou obetí. Celková strata a náklady spojené s násillím na ženách s na pomery UK odhadujú

na 28,4 mld EUR ročne.

Na základe britského modelu boli v rovnakej publikácii extrapoláciou výsledkov odhadnuté ročné náklady na násilie na ženách v SR vo výške 2,4 mld EUR. I keď zohľadníme rozdiel v priemerných zárobkoch a nákladoch na živobytie a vezmeme do úvahy iba tretinu z extrapolovanej hodnoty, stále sú straty pre SR na úrovni 800 miliónov EUR ročne.

Prihliadnuc na odhadované straty a náklady násilia na ženách majú preventívne aktivity vysokú efektivitu; **na každé investované Euro je možné ušetriť 87 EUR na nákladoch dlhodobých dôsledkov takéhoto násilia a 33 EUR v priamych nákladoch na sociálne a zdravotnícke služby.**^{xii}

Skúsenosti ukazujú, že s problémom násilia na ženách sa ešte stále spája veľa rôznych mýtov a predsudkov. Existuje obrovský rozpor medzi faktami (rozsah problému, jeho príčiny a pozadie) a názormi na túto tému. Rozšírené mýty a predsudky nedovoľujú ženám postihnutým násilím, aby rozprávali o svojej situácii a dostali adekvátne pomoc. Vedie to tak ďaleko, že ženy hľadajú vinu u seba a neodvážia sa vyjsť so svojím problémom na verejnosť.

► TO NIE JE NÁSILIE, TÍ DVAJA SA LEN „HÁDAJÚ“

Medzi hádkou a násilím je podstatný rozdiel: Pri hádke ide o konflikt dvoch osôb, ktoré sú približne rovnako silné. Pri hádke ide zväčša o konflikt záujmov a každá zo zúčastnených strán sa pokúša presadiť svoje záujmy. Odborníci preto rozlišujú „partnerský konflikt“ od „intímneho teroru“.

Intímny teror sa od partnerského konfliktu líši nerovnováhou sily a moci, napríklad jedna osoba je fyzicky silnejšia, ozbrojená alebo disponuje financiami alebo je inak závislá na druhom partnerovi, vzniká nebezpečenstvo, že silnejšia strana zneužije svoju prevahu na kontrolu nad druhou stranou. Vtedy sa konflikt mení na intímny teror. Nerovnosť moci je vždy prítomná vo vzťahu dospelých a detí. Ale aj ženy majú v našej spoločnosti v mnohých oblastiach oslabenú pozíciu a práve tá je medzinárodným spoločenstvom považovaná za príčinu násilia na ženách.

► NÁSILIE SA VYSKYTUJE IBA V CHUDOBNÝCH A „PROBLÉMOVÝCH“ RODINÁCH

Násilie môže postihnúť každú ženu nezávisle od príslušnosti k sociálnej vrstve, kultúre a náboženstvu a nezávisle od veku. Dojem, že násilie sa týka len „problémových“ rodín, vzniká preto, že v niektorých skupinách spoločnosti sa násilie utajuje väčšími ako v iných. Pre ženy z tých skupín, kde je hovorenie o tom, že zažili násilie, veľmi tabuizované, je preto ešte ťažšie hľadať a získať pomoc.

Pre mnohé ženy má zverejnenie násilia závažné dôsledky, napríklad môže utrpieť povest' rodiny, muž môže stratiť zamestnanie, u cudzinciek môže byť ohrozené povolenie na pobyt. Staršie ženy majú menej šancí na začatie „nového“ života, zdravotne postihnuté ženy si uvedomujú, že nemajú takmer žiadnu inú možnosť, ako znášať násilníckeho partnera.

Násilníci muži vystupujú navonok často ako kultivovaní a sympatickí, verbálne odmietajú „bezdôvodné násilie“ a dištancujú sa od páchatel'ov násilia. Svoje vlastné násilnícke správanie chápu ako oprávnenú reakciu na chybu ženy alebo ako niečo, čo je mimo ich kontroly. Násilníci muži sú „majstri sveta“ v zapieraní a zľahčovaní situácie. Svoje vlastné správanie nikdy neoznačujú ako násilnícke, ale hovoria o „hádkach“, „konfliktoch“ alebo o „potýčkach“.

► NÁSILIE V RODINE JE SÚKROMNÁ ZÁLEŽITOSŤ, ŠTÁT BY SA DO TOHO NEMAL MIEŠAŤ

Žena, ktorá požiada niekoho o pomoc, sa tým už rozhodla svoj problém zverejniť. Násilné činy sú podľa našich zákonov trestné bez ohľadu na to, či sú páchané v rodine, alebo mimo nej. Okrem

toho veľkú časť násilných činov tvoria tzv. oficiálne delikty, to znamená, že ich žaluje a sťiha štát. Štát sa teda zaviazal zakročiť aj pri násilí v rodine.

Navyše, súkromie a nedotknuteľnosť obydľia neplatí v prípade, keď je narušená telesná alebo osobná integrita ktoréhokoľvek člena alebo členky rodiny. Ochrana života a zdravia má v tomto prednosť pred právom na súkromie.

► ŽENY SI LEN VYMÝŠĽAJÚ, ABY ZÍSKALI BYT ALEBO VÝHODY PRI ROZVODE

V laickej ale niekedy i odbornej verejnosti je rozšírený názor, že výskyt krivých obvinení je u nás až 80-percentný. Odborníci a odborníčky pracujúce v tejto oblasti však tvrdia, že odhady slovenské, laické, hoci vyskytujúce sa aj medzi profesionálmi, sú nesprávne a zavádzajúce. Výskyt krivých obvinení nepresahuje hranicu 10 percent zo všetkých oznámení.^{xiv}

Skutočnosť je taká, že skryté násilie pri násilných činoch v rodine vysoko prevyšuje nahlásené prípady. Je veľmi pravdepodobné, že násilie nikto nezverejní a neoznámí. Ženy násilie oveľa častejšie utajujú alebo bagatelizujú, než by v tomto smere prehánali.

► ŽENÁM NÁSILIE NEVADÍ, INAK BY PREDSA NÁSILNÍKA OPUSTILI

Ženy, ktoré zažívajú násilie, skúšajú všetko možné, aby zmenili situáciu. Chcú, aby násilie prestalo, často si však želajú aj udržať vzťah či manželstvo. Až keď zlyhajú všetky ich pokusy, hľadajú pomoc mimo rodiny. Niektorí muži kontrolujú svoje ženy tak, že sa ženy boja hovoriť s niekým o tom, čo zažívajú. Nie všetky ženy sa môžu uchýliť k príbuzným alebo známym. Boja sa, pretože ani tam nie sú v bezpečí.

Čím dlhšie sú ženy vystavené rôznym stratégiám uplatňovania násilia, tým ťažšie je pre ne oslobodiť sa. Týrajúci muž získava v tejto situácii čoraz väčšiu prevahu. Pokusy o útek a odpor majú často za následok ešte tvrdšie použitie násilia. Život v takomto vzťahu je pre ženy veľmi vyčerpávajúci. Ich pocit vlastnej hodnoty a energia vynakladaná na obranu slabnú, v dôsledku dlhotrvajúceho fyzického a psychického stresu môžu ochorieť. Násilie má negatívne dôsledky aj v sociálnej oblasti, napríklad stratu práce, izoláciu a stratu prístrešia.

Napriek týmto následkom nie sú ženy postihnuté násilím v žiadnom prípade len pasívne. Bránia sa vlastným spôsobom a rozvíjajú mnohoraké stratégie, aby chránili seba i deti. Prispôsobenie sa násilníkemu mužovi je jedna z možných stratégií, ako zabrániť najhoršiemu. Toto vynútené prispôsobenie je prirodzenou reakciou na silnejšieho protivníka a v žiadnom prípade nie je chorobné alebo masochistické.

Je veľmi ťažké a často nebezpečné oslobodiť sa zo vzťahu s násilníckym mužom. Pomoc zvonku je na jednej strane potrebná, na druhej strane však môže spôsobiť aj škody, ak nie je účinná, alebo nebola dohodnutá so ženou postihnutou násilím. Ženy sa často stretávajú s vyhlásením „Nemôžeme v tej veci nič urobiť“ a sú ponechané samy na seba. Dôsledkom je, že rezignujú a stiahnu sa do seba. Inštitúcie ako súdy, prokuratúra, polícia, odbory sociálnych vecí úradov práce, sociálnych vecí a rodiny a pomáhajúce zariadenia majú preto veľkú zodpovednosť pri odstraňovaní násilia na ženách.

Ženy často dostávajú radu, aby sa nenechali biť, aby sa bránili, alebo aby sa s násilníckym partnerom rozišli. Táto rada však nedoceňuje vážnosť situácie, v ktorej sa ženy postihnuté násilím nachádzajú. Treba si uvedomiť, že mimoriadne veľké nebezpečenstvo zo strany násilníka hrozí ženám v období rozchodu a rozvodu.

► ŽENY NÁSILNÍKA NEJAKÝM SPÔSOBOM „PROVOKUJÚ“

Takýto postoj legitimizuje páchanie násilia v určitých situáciách, vinu za násilie pripisuje obetiam a mužov páchajúcich násilie zbavuje zodpovednosti. Za „provokáciu“ býva často označené už to, že žena príde o niečo neskôr z práce, má na niečo vlastný názor, navštívi svoju priateľku, alebo si dovoľí muža kritizovať.

Muži často pociťujú ako provokáciu správanie, ktoré sami u seba považujú za samozrejmé. Násilné činy ospravedlňujú tým, že správanie ženy označia ako „chybné“, ale aj tým, že žena kritizovala mužovo rovnaké „chybné“ správanie. Aj ženy, ktoré sa usilujú byť „perfektné“, bývajú týrané.

Jedným z jeho prvých cieľov je zmanipulovať svoju obeť natoľko, aby si o sebe začala myslieť, že nemá žiadnu hodnotu a že násilie si zaslúži. Páchateľ to bude mať niekoľkonásobne ľahšie, ak jeho obeť nebude mať žiadne sebavedomie, vďaka ktorému by mohla nájsť silu zbaliť sa a ujsť. Túto možnosť páchatelia potrebujú čo najrýchlejšie eliminovať. Nástrojom, ktorý na to používajú, je jazyk: „Je to tvoja chyba, musel som to urobiť“ sú slová, ktoré sa v rôznych podobách dostanú do uší väčšiny obetí a tieto si po niekoľkoročnom psychickom pekle zvyčajne začnú klásť otázky. Hanba, strach a vina sú len mechanizmami, ktoré sa u žien po čase spustia automaticky. Po určitom čase uveria tomu, že sú menejcenné a odísť od partnera by aj tak nezvládli.

► ŽENY SI SAMY VYBERAJÚ PARTNEROV, KTORÍ ICH TÝRAJÚ

Žiadna žena nechce, aby ju niekto bil, znásilňoval alebo zavraždil. Na začiatku vzťahu tyraní obvykle ešte nesiahajú po násilných prostriedkoch. Násilné správanie sa zväčša začína po určitom čase spolužitia. Skryté formy násilia sa často spájajú s pozitívne chápanými tradičnými hodnotami, takže je ťažké si uvedomiť, kedy sa začína zneužívanie moci, kontroly a útlak. „Rytiersky ochranca“ sa nepozorovane stáva kontrolujúcim mužom, šialená zalúbenosť sa mení na šialenú žiarlivosť, ubezpečovanie „Som do teba zbláznený“ sa zmení na tvrdenie „Mám právo na teba i na tvoje telo“.

Násilné činy v súkromnej sfére sa často chápu ako čisto afektívne konanie — muž jednoducho niekedy „vybuchne“, nevie vraj so svojimi pocitmi inak zaobchádzať. Tento argument prehliada skutočnosť, že násilné konanie je spravidla výberové. Muži ani v stave silného afektu neudrú napríklad svojho šéfa, svoju ženu však často áno.

► MUŽI TÝRAJÚ ŽENY, PRETOŽE SAMI V DETSTVE ZAŽILI NÁSILIE

Muži, ktorí páchajú násilie, síce často v detstve zažili násilie, a vlastné zážitky s násilím sú istým „rizikovým“ faktorom, ktorý môže viesť k tomu, že sa človek správa násilnícky. To však automaticky neznamená, že by bludný kruh násilia musel nevyhnutne pokračovať. „Mali by sme začať so vzdelávaním mladých chlapcov a hovoriť im o tom, že násilie z nich mužov neurobí a muž a žena sú rovnocenní partneri. Často sa totiž stretávame s domácim násilím nie medzi partnermi,

ale aj medzi rodičmi a deťmi alebo súrodencami. Navyše, ak malý chlapec vyrastá v násilnom vzťahu a vidí, že jeho otec beztrestne ubližuje jeho mame, tak bude mať pocit, že to tak má byť,“ hovorí na túto tému renomovaný americký policajt a odborník a domáce násilie Jenkins^{xv}.

Negatívne skúsenosti z detstva môžu viesť aj k mimoriadne odmietavému postojovi voči násiliu, ako tomu je u mnohých mužov. Zážitky z detstva majú teda rôzne následky. Niekedy síce môžu správanie vysvetliť, ale nikdy ho nemôžu ospravedlniť.

▶ ZÁKLADNOU PRÍČINOU MUŽSKÉHO NÁSILIA JE ALKOHOLIZMUS

Z výsledkov prieskumu agentúry FRA ako i iných výskumov skutočne vyplýva vzťah medzi nadmernou konzumáciou alkoholu partnera ženy a zvýšenou mierou násilia. Podľa týchto výskumov bola tretina až polovica páchatel'ov alkoholikmi. To však zároveň ukazuje, že rozšírený názor o tom, že „príčinou domáceho násilia je alkohol“ v polovici prípadov neplatí. Muži, ktorí týrajú svoje ženy, páchajú násilie vtedy, keď sú opití, ale často aj vtedy, keď sú triezvi.

Alkohol nie je však prvotnou príčinou násilia, je iba jeho stimulátorom - spúšťačom. Odbúrava zábrany, a preto sa agresívne impulzy zosilňujú. polovica týraných žien uvádza alkohol ako najčastejší spúšťač násilia. To však neznamená, že násilník nie je vinný. Stav opitosti využívajú násilníci muži ako argument, aby nemuseli prevziať zodpovednosť za svoje činy.

▶ KAŽDÁ TÝRANÁ ŽENA MÁ „SYNDRÓM TÝRANEJ ŽENY“

„Syndróm týranej ženy“ naznačuje, že dôsledky domáceho násilia na obeť sú nielen špecifické, ale i pre všetky obeť identické. Očakáva sa, že obeť sú pasívne a podriadené ženy, ktoré majú sklony k bezradnému správaniu, k depresii a úzkosti. Ak sa vyskytne žena, ktorá nenapĺňa tieto predstavy, psychológovia a súdni znalci často spochybňujú výpoveď ženy a jej skúsenosť ženy s násilím.

V skutočnosti je spôsob prežívania násilia a traumy z neho veľmi individuálny a každá obeť ju môže prežívať a vyrovnávať sa s ňou odlišným spôsobom. Aj navonok sebedomá, vyrovnaná a silná žena môže byť obeťou domáceho násilia, prípadne sa pokúša nájsť pomoc skôr, než sa stane „typickou obeťou“ a vyvinie sa u nej spomínaný syndróm. Neprítomnosť znakov „syndrómu týranej ženy“ v žiadnom prípade neznamená, že žena nie je obeťou domáceho násilia a že si nezaslúži, aby sme sa jej prípadom zaoberali. Neexistuje dôvod čakať s pomocou, pretože každé domáce násilie je odsúdenia hodné a trestné. Naopak, prítomnosť „syndrómu týranej ženy“ skôr naznačuje, že obeť príliš dlho nebola poskytnutá pomoc a že jej okolie, ako i inštitúcie zlyhali.

▶ ON (NÁSILNÍK) JE ALE DOBRÝ OTEC, VEĎ DETI VÔBEC NEBIJE

Domáce násilie poškodzuje deti na celý život. Vo väčšine prípadov bývajú deti priamymi svedkami násilných incidentov medzi rodičmi, alebo sú s následkami týrania matky konfrontované podvedome, keď vidia zranenia matky alebo jej psychické problémy ako strach, sklúčenosť, smútok a depresie. Deti sa za obeť domáceho násilia považujú aj v prípade, ak n nich nebolo priamo páchané násilie.

Aj v prípade, že partner týra iba ženu, je veľmi vysoké percento pravdepodobnosti, že násilie sa rozšíri aj na deti. Ženy, ktoré sú dlhodobo vystavené domácemu násiliu, sú uzavreté do seba

a svojich problémov. Sú schopné zaistiť dieťaťu stravu, ošatenie, udržiavať ho v čistote a teple, ale veľakrát nedokážu naplniť detskú potrebu lásky a dôvery. Dieťa sa tak nielen stáva obeťou, ale spravidla aj osamelým vo svojom strachu a obavách.

Prítomnosť pri násilí aj voči neznámej osobe je pre deti silným traumatizujúcim zážitkom, čím je vzťah k obeti bližší, tým je táto traumatizácia silnejšia. Deti bývajú úzkostné, neurotické, vyskytujú sa u nich často psychosomatické choroby a poruchy učenia a správania sa, a veľké percento z nich má podobné problémy vo svojich partnerských vzťahoch. V rodinách, kde je matka vystavená násiliu svojho manžela, sú deti svedkami alebo obeťami otcovho násillia od svojho raného detstva, mnohé od svojho narodenia a niektoré už pred svojim narodením. Pre mnohé z týchto detí je násillie voči matke častou a pre niektoré každodennou skúsenosťou.

► **POMÁHAŤ TREBA VŠETKÝM ŽENÁM OBETIAM DOMÁCEHO NÁSILLIA, NIELEN TÝM „RODOVO PODMIENENÝM“**

Samozrejme, že pomoc a podporu si zaslúžia všetky obeť akéhokoľvek násillia. Pomoc ženám, obeťam rodovo podmieneného násillia, je však svojim spôsobom špecifická. Rodová podmienenosť násillia na ženách znamená, že nie je náhodou, že určité typy násillia ako je domáce násillie a sexuálne násillie, sa dejú práve ženám. Rodovo podmienené násillie nie je len partnerské násillie, ale aj násillie iných členov rodiny voči žene. Rovnako k nemu patria aj iné formy násillia ako je znásillenie, sexuálne násillie, násillie na ženách v ozbrojených konfliktoch alebo tzv. škodlivé tradície a praktiky.

Preto je dôležitou súčasťou podpory obeť aj posilňovanie žien a zároveň, prevencia rodovo podmieneného násillia je zameraná na vyrovnávanie sociálnych rozdielov medzi mužmi a ženami, teda dosahovanie rodovej rovnosti.

ÚROVEŇ STRATEGICKÁ A PRÁVNA

MEDZINÁRODNÁ ÚROVEŇ

Násilie na ženách je v súlade s medzinárodným konceptom ľudských práv chápané ako porušovanie ľudských práv a forma diskriminácie žien. Vďaka tlaku ženských MVO stalo v ostatnom desaťročí viditeľným politickým problémom aj na pôde medzinárodných organizácií a inštitúcií.

► EURÓPSKA ÚNIA

Európska únia venuje násiliu na ženách pozornosť najmä v kontexte presadzovania rodovej rovnosti v materiáloch, ako sú

- Stratégia rovnosti žien a mužov na roky 2010-2015,
- Európsky pakt pre rodovú rovnosť 2011-2015,
- závery Rady z decembra 2012 *Boj proti násiliu na ženách a poskytovanie podporných služieb obetiam domáceho násilia*

ako aj v kontexte právnej ochrany obetí násilia. Tu sú významnými právnymi aktmi najmä smernice na ochranu obetí ako sú

- [Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV](#)
- [NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY \(EÚ\) č. 606/2013 z 12. júna 2013 o vzájomnom uznávaní ochranných opatrení v občianskych veciach](#)
[SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze](#)

► RADA EURÓPY

Rada Európy už dlhodobo venuje tematike zvýšenú pozornosť. Výrazným posunom a pomocou pri tvorbe a implementácii takejto politiky je v roku 2011 prijatý *Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu* (Istanbul, 2010, CETS č. 210, ďalej len „Dohovor“), ktorého ratifikáciu SR v súčasnosti pripravuje. 11. mája 2011 ho v Istanbule podpísala aj Slovenská republika. nový *Dohovor Rady Európy (RE) o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu* (ďalej „Dohovor“).

Dohovor je najďalej siahajúcou medzinárodnou zmluvou v tejto oblasti zameraný na nulovú toleranciu k násiliu na ženách a domácejmu násiliu. Je prvým komplexným a precíznym právne záväzným nástrojom pre predchádzanie a boj proti násiliu na ženách a domácejmu násiliu na európskej úrovni. Dosiiahnuté štandardy ľudských práv v dohovore sú míľnikmi pre ďalšie rokovania. Násilie na ženách a domáce násilie je v zmysle dohovoru chápané ako porušovanie ľudských práv a forma diskriminácie žien. Diskriminácia žien je popretím princípu rodovej rovnosti a rovnoprávnosti mužov a žien. Dohovor predvída zriadenie medzinárodnej skupiny

nezávislých expertov (GREVIO) na účely monitorovania jeho implementácie na národných úrovniach.

Dohovor je prelomovým dokumentom zaväzujúcim členské štáty RE prijať účinné opatrenia na boj proti násiliu páchanému na ženách a domácejmu násiliu a po ratifikácii podmienenou súhlasom Národnej rady SR má mať prednosť pred zákonmi.

► ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV

Právo každej osoby, na ochranu pred akoukoľvek formou násilia vyplýva z medzinárodných zmlúv OSN, ktorými je Slovenská republika viazaná – napr. Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Dohovor o ochrane práv detí, Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách, Všeobecná deklarácia ľudských práv, Medzinárodný pakt občianskych a politických právach a iné.

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien - CEDAW (1979) a jeho Opčný protokol (1999) uznal násilie na ženách ako formu diskriminácie žien. V Odporúčaní č. 19 Výboru pre odstránenie diskriminácie žien z roku 1992 je násilie na ženách uznané ako rodovo podmienené.

Organizácia spojených národov v Deklarácii o odstraňovaní násilia voči ženám (1993) v článku 113 ustanovuje, že „násilie“ páchané na ženách je „akýkoľvek rodovo podmienený čin násilia, ktorý má alebo by mohol mať za následok telesnú, sexuálnu alebo psychickú ujmu alebo utrpenie žien, vrátane hrozby takýmto násilím, zastrasovania alebo úmyselného obmedzovania slobody, a to vo verejnom i súkromnom živote. Za násilie páchané na ženách sa podľa článku 115 tejto deklarácie považuje aj nútená sterilizácia a nútená interrupcia, nútené používanie antikoncepcie, vyvražďovanie novorodencov ženského pohlavia a prenatálna rodová selekcia.

Komisia pre postavenie žien pri OSN monitorujúca plnenie záväzkov zmluvných krajín k *Dohovoru o odstránení diskriminácie žien* (New York, 1979, ďalej len „CEDAW“) vo svojich záverečných odporúčaní nalieha na SR, aby stanovila „vysokú prioritu zavedeniu komplexných a holistických opatrení, ktoré by sa týkali všetkých foriem násilia páchaného na ženách v rodine a v spoločnosti“ a „odporúča prijatie opatrení na zabezpečenie bezpečných ženských domov pre ženy, obeť násilia, v dostatočnom počte a s primeranými štandardmi a zabezpečenie celkového scitlivenia štátnych úradníkov a úradníčok, predovšetkým orgánov činných v trestnom konaní, poskytovateľov zdravotnej starostlivosti a sociálnych pracovníkov a pracovníčok na všetky formy násilia páchaného na ženách.“²

² Výbor pre odstránenie diskriminácie žien: Záverečné zistenia Výboru pre odstránenie diskriminácie žien: Slovensko. 41. zasadnutie 30. jún -18. júl 2008

NÁRODNÁ ÚROVEŇ

Situácia v SR sa začala meniť začiatkom minulého desaťročia pod vplyvom ženských mimovládnych organizácií. Významným medzníkom boli dva ročníky kampane Piata žena, ktoré znamenali prelom v chápaní problematiky násilia na ženách v intímnych vzťahoch. Kampaň vytvorila podmienky pre novelizovanie niekoľkých zákonov v roku 2002, ktoré vytvorili podmienky pre efektívnejšie právne postihovanie páchatel'ov a zlepšili ochranu obetí.

Napriek takémuto priaznivému legislatívnemu prostrediu zostala však pod vplyvom stále pretrvávajúcich predsudkov aj u orgánov činných v trestnom konaní väčšina identifikovaných prípadov neriešená. Výsledkom bolo niekoľko medializovaných prípadov vrážd žien a/alebo detí, z ktorých najmä prípad v Tušiciach vyvolal veľkú mediálnu odozvu a znamenal precedens v policajnej praxi, keď súd uznal zodpovedných policajtov vinnými zo spáchania trestného činu marenia úlohy verejného činiteľa a z nedbanlivosti. Prípad nakoniec skončil pred Európskym súdom pre ľudské práva (ESLP) v Štrasburgu. Poškodená žena žalovala SR pre porušenie práva na život svojich detí, ďalej pre porušenie svojho práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, porušenie práva na prístup k súdu a neexistenciu účinného vnútroštátneho prostriedku nápravy. ESLP vyniesol 31. mája 2007 rozsudok, v ktorom navrhovateľke vyhovel a priznal náhradu nemajetkovej ujmy.

V snahe zmeniť uvedenú nepriaznivú situáciu a začať riešiť problematiku komplexne a systematicky prijala vláda SR tri materiály zamerané na problematiku násilia na ženách. Sú to dokumenty

- Národná stratégia na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách a v rodinách (2004);
- Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2005 – 2008 (2005);
- Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2010 – 2013;
- Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2014 – 2019 (aktuálny, ďalej len „NAP“).

Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2005 – 2008 obsahoval opatrenia, ktoré sledovali niektoré krátkodobé, ale prevažne dlhodobé ciele plnené v horizonte 3 rokov. Išlo predovšetkým o realizáciu základných krokov v oblasti prevencie, vzdelávania, výskumu, zlepšovania legislatívneho zabezpečenia celej problematiky, ako aj budovania inštitucionálneho rámca koordinovanej pomoci ženám, na ktorých bolo páchané násilie. Pri prijímaní Národného akčného plánu na roky 2005 – 2008 sa zdôraznilo, že po vyhodnotení dosiahnutých výsledkov v roku 2008 sa bude materiál aktualizovať a dopĺňať o novo formulované oblasti a opatrenia tak, aby sa riešenie celej problematiky plynule posúvalo dopredu.

Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2009 – 2012 nadväzoval na operačné ciele *Národnej stratégie na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách a v rodinách*, pričom ich rozvíja v zhode s novými skutočnosťami a požiadavkami medzinárodných dokumentov a praxe. Úlohy NAP sú prevažne formulované v kontexte

predchádzajúceho plánu konkrétnymi opatreniami v pôvodne stanovených štyroch oblastiach, pričom oblasť výskumu je rozšírená o otázky štatistického zisťovania a monitoringu. Materiál je ďalej doplnený o tri rozširujúce oblasti, a to vzdelávanie a scitlivovanie pomáhajúcich profesií, násilie voči ženám na pracovisku a práca s páchatel'mi násilia.

Cieľom aktuálneho NAPu je vytvoriť, implementovať a koordinovať komplexnú celoštátnu politiku pre oblasť prevencie a eliminácie násilia na ženách. NAP pripravuje systémové ukotvenie riešenia inštitucionálnej podpory obetiam násilia páchaného na ženách a domáceho násilia.

► KOORDINAČNO-METODICKÉHO CENTRA PRE NÁSILIE NA ŽENÁCH A DOMÁCE NÁSILIE

Naplneniu stanoveného cieľa NAPom napomôže výraznou mierou aj založenie *Koordináčno-metodického centra pre násilie na ženách a domáce násilie*, ktoré vzniklo k začiatku roka 2015 v rámci projektu podporeného z Nórskeho finančného mechanizmu, programu SK09 Domáce a rodovo podmienené násilie.

PRÁVNÁ OCHRANA OBETÍ A POSTIHOVANIE PÁCHATEĽOV

Domáce násilie ako také nie je v právnom poriadku SR nikde priamo definované a považuje sa za násilie v prípade, keď násilník a obeť sú alebo boli v príbuzenskom vzťahu, resp. žijú v spoločnej domácnosti ako blízke osoby. Právny poriadok umožňuje domôcť sa ochrany v troch rovinách:

- v trestnoprávnej rovine
- v občianskoprávnej rovine
- v správnoprávnej rovine

► TRESTNÉ PRÁVO

Trestné právo definuje skutky súvisiace s domácim násilím, najmä

a) trestné činy **proti životu a zdraviu** (spadajúce pod tzv. fyzické násilie na ženách: Úkladná vražda (§ 144), Vražda (§ 145), Zabitie (§ 147 – 148), Usmrtenie (§ 149), Nedovolené prerušenie tehotenstva (§ 150 – 153), Účasť na samovražde (§ 154), Ublíženie na zdraví (len podľa § 155 a 156), Neoprávnené odoberanie orgánov, tkanív a buniek a nezákonná sterilizácia (§ 159-160);

b) trestné činy **proti ľudskej dôstojnosti** (spadajúce pod tzv. fyzické násilie na ženách): Znásilnenie (§ 199), Sexuálne násilie (§ 200), Sexuálne zneužívanie (§ 201-202);

c) trestných činov **proti rodine a mládeži** (spadajúce pod tzv. ekonomické násilie na ženách a psychické násilie na ženách): Zanedbanie povinnej výživy (§ 207), Týranie blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208);

d) trestných činov proti iným **právam a slobodám**: Kupliarstvo (§ 367).

Súvisiace právne normy:

- zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
- zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
- zákon č. 153/2001 Z.z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov
- zákon č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

► OBČIANSKE PRÁVO (CIVILNÉ PRÁVO?)

V občianskom súdnom konaní sa poskytuje ochrana právam a oprávneným záujmom účastníkov. Obet' sa môže domáhať

- rozvodu manželstva a úpravy výkonu rodičovských práv a povinností po rozvode,
- určenia výživného na maloleté dieťa alebo zvýšenia vyživovacej povinnosti,
- určenia výživného na manželku či rozvedenú manželku,
- úpravy styku s maloletým dieťaťom,
- vylúčenia manžela z užívania bytu al. inej nehnuteľnosti,
- vysporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov,
- zrušenia spoločného nájmu bytu,
- vydania predbežných opatrení a iné.

Na Slovensku existuje možnosť získať predbežné opatrenie, ktoré násilníkovi, ak je dôvodne podozrivý z násilia, dočasne zabráni vstupovať do domu alebo bytu (v ktorom býva osoba blízka alebo osoba, ktorá je v jeho starostlivosti alebo vo výchove) a zároveň priblížiť sa k obeti. Žena postihnutá násilím môže podať návrh na takéto predbežné opatrenie a súd o ňom rozhodne do siedmich dní od doručenia návrhu. Ak súd takémuto návrhu vyhovie, uloží zároveň navrhovateľke, aby v stanovenej lehote na súd podala návrh na začatie konania o vylúčení násilníka z užívania bytu alebo domu. Nerešpektovanie takéhoto predbežného opatrenia je trestným činom a treba ho ohlásiť na políciu.

V rámci predbežných opatrení môže obeť dosiahnuť najmä :

- Zverenie dieťaťa do starostlivosti
- Platenie výživného v nevyhnutnej miere
- Zákaz vstupu do bytu al. inej nehnuteľnosti
- Zákaz priblíženia
- Úpravu styku s maloletým dieťaťom
- Aby odporca niečo vykonal, niečoho sa zdržal alebo niečo znášal

Rozhodnutie súdu o predbežnom opatrení má iba dočasný charakter, súd ho vydáva aj bez dokazovania, len podľa písomného podania, do času kým sa o veci nerozhodne v riadnom konaní s riadnym dokazovaním.

Súvisiace právne normy:

- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (OZ)
- Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (O.s.p.)
- Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 327/2005 Z.z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi

► SPRÁVNE PRÁVO

V správnom konaní sa prejednávajú priestupky proti občianskemu spolunažívaniu podľa §49 Zákona 372/1990 o priestupkoch. Spravidla ide o skutky domáceho násillia menej závažného charakteru (vyhrážky, drobné zranenia, urážky) pričom výsledkom je uloženie pokuty. Na zamedzenie opakovaného posudzovania skutkov domáceho násillia ako priestupku a tým zľahčovania situácie obete bod od roku 2016 do Trestného zákona doplnený princíp trestnoprávnej zodpovednosti priestupkovej recidívy, teda opakovaný skutok týrania blízkej a zverenej osoby v priebehu jedného roka sa posudzuje ako trestný čin.

POMOC A PODPORA OBETÍ

KRÍZOVÁ INTERVENCIA

Obet' vystavená dlhodobému domácemu násilliu má vždy pocity bezmocnosti, straty kontroly a rozhodovania o vlastnom živote. V procese pomoci ide preto o to, aby sme spoločne s týranou ženou premysleli také možnosti konania, ktoré jej pomôžu znova nadobudnúť kontrolu nad vlastným životom.

Prvý dôležitý krok spočíva v získaní a **podporovaní dôvery ženy**. K tomu patrí, že musíme ženu postihnutú násillím brať vážne, veriť jej a dať jej najavo, že jej chceme pomôcť bez toho, aby sme ihneď dávali rady, alebo ponúkali unáhlené riešenia.

Na začiatku je pre ženu najdôležitejšie, aby cítila, že ju akceptujeme, že sa môže slobodne vyjadrovať a prostredníctvom rozprávania vlastného príbehu získať odstup od svojej situácie a vytvoriť si o nej jasnejší obraz. Je nevyhnutné zaručiť žene diskretnosť, mlčanlivosť a dohodnúť s ňou všetky kroky.

Dôležitým predpokladom na to, aby sa žena mohla rozhodovať, sú informácie o jej právach, sociálnej a finančnej pomoci, ubytovacích možnostiach, podpore pre deti a pod. Čas je jedným z dôležitých faktorov pri podpore žien. Pomáhajúci ľahko urobia chybu tým, že chcú konať rýchlo alebo chcú situáciu ihneď zmeniť, pretože majú pocit, že je neúnosná. Pritom si neuvedomujú, že žena možno už veľmi dlho žije v tejto situácii a dokáže ju rôznymi spôsobmi zvládať.

Poradenstvo a podporu treba ponúkať dlhšiu dobu a vždy znova aj vtedy, ak žena pomoc ihneď neprijme. Okrem toho sa vždy znova treba obete pýtať, čo potrebuje a či je s ponúknutou pomocou spokojná. Ochrana a bezpečnosť ženy postihnutej násillím a jej detí je najdôležitejším cieľom každej pomoci.

ZÁKLADNÉ PRINCÍPY

▶ FYZICKÁ OCHRANA A BEZPEČIE

Ženy majú základné právo žiť bez násilia a strachu z násilia, zahŕňajúceho fyzické útoky, sexualizované útoky, sexuálne obťažovanie, psychický a emocionálny nátlak a vraždu. Bezprostredná ochrana a zaistenie bezpečia pre ženy a deti je prioritou pri každej intervencii.

▶ TRESTNOSŤ

Násilie páchané na ženách je trestné správanie a musí sa s ním zaobchádzať ako s trestným činom. Všetky reakcie na páchatel'ov musia byť v súlade s týmto princípom.

▶ ZODPOVEDNOSŤ

Zodpovednosť za násilie páchané na ženách a jeho dôsledky nesie výlučne páchatel'. Pracovné postupy, ktoré pomáhajú páchatel'om zbaviť sa alebo vyhnúť sa zodpovednosti za ich správanie, sa musia vážne vyšetriť a nahradiť vhodnejšími postupmi.

▶ POSILNENIE

Intervencia musí byť posilnením žien, ktoré zažívajú mužské násilie, a nie aktom udržiavajúcim utláčanie žien. Intervencia musí vyjadrovať prístup, ktorý dôsledne a konzistentne určuje za zdroj násilia páchaného na ženách jeho širší sociálny kontext rodu a moci.

DRUHY SLUŽIEB

Pri poskytovaní služieb obetiam sa rozlišujú všeobecné a špecializované podporné služby. **Všeobecné podporné služby** sú služby ako sú sociálne, zdravotné, právne služby a služby verejného poriadku a správy, ktoré poskytujú základnú pomoc a nie sú vytvorené len pre obeť, ale slúžia širokej verejnosti.

Špecializované podporné služby sa špecializujú na poskytovanie podpory a pomoci šitej na mieru pre často okamžité potreby obetí špecifických foriem násilia na ženách alebo domáceho násilia a nie sú prístupné širokej verejnosti. Prevažná väčšina špecializovaných služieb je poskytovaná mimovládnyimi alebo charitatívnymi organizáciami, ale môžu byť zriadené aj verejnou správou.

▶ KRÍZOVÁ LINKA

Krízová linka je spravidla bezplatná linka pomoci s verejne známym telefónnym číslom, ktorá poskytuje pomoc a krízové poradenstvo a odkazuje na služby priameho kontaktu, ako sú poradenské centrá alebo polícia. Pre mnohé obeť je zložité aktívne vyhľadávať pomoc a hranica, keď uskutočnia hovor a podelia sa o intímne a osobné informácie, je veľmi vysoká. Preto je dôležité, aby volajúce zostali v anonymite a aby im radili osoby, ktoré vedia, ako v takejto situácii postupovať. Linky pomoci preto poskytujú informácie a pomoc dôverne, so zachovaním anonymity.

Na Slovensku prevádzkujú rôzne poradenské centrá vlastné núdzové linky a na národnej úrovni funguje aj národná linka pre ženy zažívajúce násilie 0800 212 212. Linka bola zriadená Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny v roku 2015 a služby poskytuje bezplatne a nepretržite 24 hod denne.

▶ PORADENSKÉ CENTRUM

Poradenské centrum je špecializované zariadenie spravidla sociálnych služieb, ktoré poskytuje alebo zabezpečuje špecializované poradenské služby vrátane krízovej intervencie pre obeť a jej blízke osoby ambulantnou formou. Služby sú poskytované osobne, telefonicky a prostredníctvom internetu, ambulantne alebo v teréne. Poradenské centrum poskytuje alebo zabezpečuje najmä tieto činnosti podporných služieb:

- identifikáciu násilia,
- vyhodnotenie rizika ohrozenia,
- vypracovanie krízového resp. bezpečnostného plánu,
- krízovú intervenciu,
- sociálne poradenstvo,
- psychologickú starostlivosť,
- špeciálno-pedagogickú starostlivosť pre deti,
- právne poradenstvo.

► BEZPEČNÝ ŽENSKÝ DOM

Špecializované zariadenia núdzového bývania pre ženy sú vybavené nad rámec poskytovania bezpečného pobytu. Poskytujú podporu ženám a ich deťom, pomáhajú im vyrovať sa s traumatizujúcimi skúsenosťami, vymaniť sa z násilných vzťahov, znovu nadobudnúť sebaúctu a položiť základy ich nezávislému životu podľa vlastného výberu. Zároveň plnia funkciu poradenského centra. Tieto zariadenia majú často utajenú adresu alebo utajujú pobyt obeť v zariadení.

Ich primárnou úlohou a cieľom je zaistenie bezpečnosti a ochrany žien a ich detí, preto by malo byť posúdené riziko ohrozenia každej obeť a na jeho základe navrhnutý individuálny bezpečnostný plán. Okrem toho je v bezpečnostných otázkach nevyhnutná efektívna spolupráca s políciou. zohrávajú hlavnú úlohu pri budovaní siete medzirezortnej spolupráce a zvyšovaní povedomia v príslušných komunitách.

Bezpečné ženské doby (BŽD) existujú v SR v rôznych mestách ako Bratislava, Nitra, Martin, Prešov, Trebišov, avšak ich kapacita zatiaľ nie je postačujúca. Legislatívne sú ukotvené BŽD ako zariadenia núdzového bývania pre obeť rodovo podmieneného násilie v zmysle Zákona č. 448/2008 o sociálnych službách. Obdobnú službu ako BŽD poskytujú aj ostatné zariadenia núdzového bývania, avšak ich služby nie sú úzko špecializované na ženy.

VYHODNOTENIE RIZIKA OHROZENIA

Vyhodnotenie rizika ohrozenia by mal byť ústrednou súčasťou metodík a štandardov pre profesionálov a profesionálky z rôznych oblastí a inštitúcií (napr. polícia, prokuratúra, samosprávny kraj, úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, mimovládne organizácie, atď.), ktorí prichádzajú do kontaktu so ženami zažívajúcimi násilie a ich deťmi. V prvom rade je totiž potrebné násilie identifikovať a vyhodnotiť, aby mohla byť následne poskytnutá ženám cielená podpora a ochrana. Správna a rýchla identifikácia najmä akútne hroziaceho rizika násilia je kľúčová pre poskytovanie vhodnej podpory, ochrany a bezpečia pre obeť a nevyhnutnou podmienkou pre vytvorenie tzv. krízového plánu. Napomáha tiež k rozoznávaniu prípadov, kedy je riziko násilia tak vysoké, že žene a jej deťom hrozí závažné násilie či smrť. Včasným a dobre urobeným vyhodnotením rizika ohrozenia je možné predchádzať výskytu takýchto násilných útokov končiacich neraz i tragicky.

Základné rizikové faktory, ktoré je užitočné zahrnúť do vyhodnotenia rizika ohrozenia násilia, možno kategorizovať do piatich oblastí. Na hroziace riziko môžeme nazerať prostredníctvom

1. ženy samotnej a jej vnímania nebezpečenstva;
2. histórie násilia;
3. prítomnosti závažných okolností;
4. formy a vzorcov násilia;
5. rizikových faktorov súvisiacich s postojmi a správaním páchatel'a.^{xvi}

Okrem zistenia, či je daný faktor prítomný, je z účelom odhadu hroziaceho nebezpečenstva potrebné zistiť podrobnejšie informácie súvisiace s rizikovými faktormi, ktoré pomôžu odborníkom a odborníčkam čo najpresnejšie vyhodnotiť situáciu klientky a jej detí a budú nápomocné aj pri zaistení ich bezpečia.

Na vyhodnotenie rizika ohrozenia existujú rôzne formuláre ako je SARA, DASH-CAADA resp. vlastné formuláre odhadu rizika. Niektoré organizácie, ktoré pracujú s týranými ženami, si vytvorili na základe znalostí z praxe svoje vlastné postupy. Na úrovni pomáhajúcich profesií v SR sa pripravuje jednotný postup a štandardizovaný dotazník na vyhodnotenie rizika ohrozenia.

PRÁCA S PÁCHATEĽMI

Muži, ktorí týrajú ženy, považujú používanie násilia pri presadzovaní svojich záujmov za oprávnené, a preto väčšinou nemajú záujem o zmenu svojho správania. Medzinárodné štúdie prišli k záveru, že najmä zverejnenie násilníckych činov a zapojenie kompetentných policajných a súdnych inštitúcií odrádza mužov od opätovného použitia násilia. Osoby so spoločenskou mocou a prestížou ako lekári, sudcovia a policajti môžu zastaviť násilie, ak vystupujú kompetentne a ak využijú svoje právomoci.

Programy preventívnej intervencie a liečby sú vyvinuté s cieľom pomôcť páchatel'om zmeniť svoje postoje a správanie, aby sa zabránilo ďalšiemu páchaniu domáceho násilia. Programy by

mali nabádať páchatel'ov, aby prevzali zodpovednosť za svoje činy a skúmať ich postoje a názory na ženy. Pozornosť nie je zameraná na psychopatológiu jednotlivcov, ale na učenie sa, ako si vybrať a rozvíjať nenásilné správanie, emócie a postoje.

Sociálno-intervenčné programy obsahujúce prvky špeciálno-pedagogických, psychologických, liečebných a terapeutických činností, ktoré môžu uplatňovať len osoby s príslušnou odbornou kvalifikáciou. Cieľom sociálno-intervenčného programu pre páchatel'ov násilia na ženách je eliminovať fyzické, sexuálne a emocionálne zneužívanie a násilie. V strede záujmu je bezpečnosť obeť, jej záujem a jej prospech.

ⁱ Duluth model <http://www.vawnet.org/elearning/dvbasics/player.html>

ⁱⁱ Herman, J. L.: Trauma a uzdravenie. Bratislava, Aspekt 2001

ⁱⁱⁱ Walker, Lenore E. (1979) The Battered Woman. New York: Harper and Row.

^{iv} Sara Činčurová: Prečo týrané ženy zostávajú týranými ženami, Blog Sme, 5.5.2014

^v Filadelfiová, Holubová et al., Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008

^{vi} Fundamental Rights Agency (FRA): *Violence against women: an EU-wide survey. Main results.* Wien, 2014

^{vii} Dahlberg LL, Krug EG. Violence-a global public health problem. In: Krug E, Dahlberg LL, Mercy JA, Zwi AB, Lozano R, eds. *World Report on Violence and Health.* Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2002:1–56. <http://www.who.int/violenceprevention/approach/ecology/en/>

^{viii} Napr. výskum FRA, para V

^{ix} European Institute for Gender Equality: *Estimating the costs of gender-based violence in the European Union* Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014 ISBN 978-92-9218-499-5 2014 <http://eige.europa.eu/sites/default/files/MH0414745ENC.pdf>

^x Svetová banka: *Násilie v partnerských vzťahoch: ekonomické náklady a dôsledky pre rast a rozvoj*, Washington D.C., 2013

^{xi} Zdroj: Štatistický úrad SR

^{xii} Advisory Committee n Equal Opportunities for Women and Men Opinion on an EU Strategy on Violence against Women and Girls, 7 December 2010,

^{xiii} *Konať proti násiliu na ženách.* Vydalo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR v spolupráci s Iniciatívou Piata žena v roku 2008 v rámci Národnej kampane SR Zastavme domáce násilie na ženách, ktorú iniciovala Rada Európy. Na vydanie pripravili OZ Pro Familia a , www.zastavmenasilie.sk

^{xiv} Slávka Karkošová z Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety. Vyjadrenie pre TV JOJ, 30.5.2016

^{xv} Dennik N: „Chlapcom by sme mali opakovať, že násilie z nich mužov neurobí“. Rozhovor so Scottom Jenkinson, 25.11.205

^{xvi} WAVE, De Montfort University, Coordinated Action Against Domestic Abuse (CAADA), PROTECT II - Rozvíjanie kapacít v oblasti odhadu nebezpečenstva a manažmentu bezpečia na ochranu žien ohrozených zvlášť závažnými formami násilia, Viedeň 2012